

Summary

On the basis of certain psychological evaluation criteria, indicators and levels of development of professional and psychological competence of the officers of Department on work with foreigners and administrative implementation of the GBSU in the sphere of noninstrumental detection of unreliable information by the author substantiated psychological conditions and factors of development of this type of competence, presented the elaborated and approved the psychological model and a special program of its development.

Key words: unreliable information, noninstrumental detection, professional and psychological competence, psychological model, the officer.

УДК 159.9 316.

Хан О. О.

ТРЕНІНГ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ТА ГРОМАДСЬКОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДІ

Анотація

Стаття присвячена інформації про розроблений та проведений соціально-психологічний тренінг розвитку громадянського самовизначення та громадської активності молоді, а також отриманим результатам.

Ключові слова: тренінг, самовизначення, громадська активність молоді.

Аннотация

Статья посвящена информации про разработанный и проведенный социально-психологический тренинг развития гражданского самоопределения и общественной активности молодежи, а также полученным результатам.

Ключевые слова: тренинг, самоопределение, общественная активность молодежи.

Постановка проблеми. Вітчизняні психологи розглядають особистість як продукт соціально-історичних умов і головним, вирішальним в її розвитку вважають місце і становище, яке займає людина в системі суспільних відносин, діяльність, в яку вона включена разом з іншими.

Можна стверджувати, що самовизначення — це та сторона соціалізації, яка визначає готовність особистості до знаходження свого місця в суспільстві, яка пов'язана з врахуванням і співвіднесенням суспільних вимог та власних потенційних і наявних здібностей, сукупністю внутрішніх умов, що обумовлює її здатність до самостійного вирішення важливих життєвих питань.

Сьогодні більшість науковців розглядають людину як суб'єкта власної активності, а процес розвитку переважно вважають саморозвитком (К.О. Абульханова-Славська, Л.І. Анциферова, Г.О. Балл, М.Й. Боришевський, А.В. Брушлинський, Г.С. Костюк, М.Н. Корнев, С.Л. Рубінштейн, М.В. Савчин, Т.М. Титаренко).

За М.Й. Боришевським, духовність - багатомірна система, складовими якої є утворення у структурі свідомості та самосвідомості особистості, у яких

відбиваються її найбільш актуальні морально релевантні потреби, інтереси, погляди, ставлення до навколишньої дійсності, до інших людей, до себе самої, що стали суб'єктивно значущими регуляторами активності [3].

Однак, лише вступаючи у спілкування з іншими людьми, тобто перебуваючи в сім'ї, в референтній групі, в колективі, суспільстві людина розвивається як особистість, пізнає навколишній світ, оточуючих людей і саму себе, свою людську сутність. Тобто, спілкування - необхідна умова існування людини і, разом з тим, один з основних факторів і джерел її психічного розвитку.

І в ході розвитку людини не тільки суспільство впливає на неї, але й людина як член суспільства - на соціум. Особистість і об'єкт цих впливів, і суб'єкт, який певною мірою впливає на суспільство. Саме так відбувається процес соціалізації - адаптація людини в систему соціальних відносин шляхом розширення, примноження соціальних зв'язків індивіда із зовнішнім світом [1; 4]

Особистісне самовизначення в вітчизняній науці прийнято аналізувати з точки зору двох підходів: по-перше, його слід розглядати в контексті розвитку самосвідомості (Л.І. Божович, М.Й. Боришевський, Л.В. Сохань, Д.І. Фельдштейн, І.І. Чеснокова та ін.); по-друге, це феномен, що має ціннісно-смыслову природу і є активним визначенням особистої позиції людини у ставленні до соціально-значущих цінностей, а також місця, яке вона займає в суспільстві (К.О. Абульханова-Славська, М.Р. Гінзбург, С.Л. Рубінштейн, В.А. Ядов та ін.). Особистісне самовизначення розглядається як генетично вихідна категорія, що визначає інші види самовизначення. Самовизначення розглядається як результат соціального розвитку особистості, важливий здобуток онтогенезу, пов'язаний з формуванням розгорнутої соціальної позиції молодого людини у ставленні до оточуючого світу. Воно є суб'єктивним усвідомленням себе самостійним членом суспільства, розумінням свого місця і призначення в ньому і зумовлене певним рівнем свідомості, соціальної відповідальності, потреби в самореалізації своїх можливостей [2; 6].

Стаючи в процесі формування суб'єктом пізнання, спілкування і праці, індивід усвідомлює своє суспільне становище, вибирає свою власну систему цінностей, визначає життєві цілі та ідеали, знаходить способи їх реалізації. Вирішальна роль в процесі громадянського самовизначення особистості, її самоідентифікації з провідними громадянськими цінностями належить самосвідомості особистості.

Отже, розуміючи модель саморозвитку особистості та знаючи соціально-психологічні чинники й закономірності становлення суб'єкта саморозвитку, можна здійснювати вплив на розвиток громадянського самовизначення особистості.

Таким чином, в рамках дослідження «Соціально-психологічні чинники участі молоді в громадських організаціях та рухах» ми поставили перед собою

задачу розробити та провести тренінг розвитку громадянського самовизначення та громадської активності молоді.

Ціль: розробити програму тренінгу, основою якого є тренінгові інтерактивні вправи, спрямовані:

- на розвиток громадянського самовизначення,
- на розвиток психологічних чинників, що впливають на громадську активність, участь молоді в громадських організаціях та рухах.

Мета: розвиток особистісного, громадянського самовизначення та соціально-психологічних детермінантів громадської активності, що сприятиме підвищенню рівня громадянської культури.

Завданнями програми є:

1. Розробити план програми формуючого експерименту, всі методологічні засади тренінгу, включаючи всі необхідні інструкції для організаторів та учасників тренінгу.

2. Провести психологічний тренінг дотримуючись плану та інструкцій та спостерігаючи за змінами у розвитку соціально психологічних чинників, що сприяють участі молоді в громадському житті та громадських організаціях.

3. Проаналізувати отримані дані.

В основу формуючого експерименту було покладено результати констатуючого експерименту цієї роботи та результати спостереження за досліджуваними.

У ході констатуючого експерименту було виявлено наступні **тенденції** у молоді, що бере участь в громадських організаціях та рухах:

- Прагнення до саморозвитку.
- Високий рівень розвитку комунікативної компетенції.
- Високо розвинена сфера духовності та відповідальності.
- Прагнення до досягнень.
- Прагнення до збереження власної індивідуальності.
- Матеріальні цінності
- Включеність в політичне життя

Специфічні завдання програми формуючого експерименту – набути:

- особистісного зростання та підвищення потенціалу кожного (самооцінка, впевненість у собі, самопізнання) учасника тренінгу;
- розвиток особистісного самопізнання та громадянського самовизначення;
- вищого рівня пізнання молоді(в сфері громадського життя);
- вищого рівня розвитку комунікативної компетенції, досвіду ефективної взаємодії, розвиток навичок співпраці, уміння ефективно розв'язувати конфліктні ситуації, виступати медіатором у конфліктах;
- розвитку лідерських якостей;

- розвиток духовної сфери життєдіяльності, та розуміння власної відповідальності за власне життя, життя близьких, та розвиток нашого суспільстві;
- упорядкування ціннісно-сислової сфери;
- підвищення рівнів та тренування інтелектуального та творчого мислення.

Концептуальним модулем тренінгу є робота, спрямована на корекцію громадської активності через розвиток громадянської культури, соціальної зрілості особистості та соціальної компетентності.

Таким чином тренінг складається з декількох тематичних блоків які є необхідними складовими частини активних методів групового навчання:

I Блок – Індивідуально-психологічний.

- модуль самопізнання.
- модуль рефлексії власної відповідальності за життя своє і своєї країни, (мотиваційний модуль).

II Блок – Соціально-психологічний.

- модуль розвитку лідерських якостей.
- модуль розвитку міжособистісної взаємодії
- комунікативний модуль.

III Блок – Пізнавальний.

- інформативний блок про громадянське суспільство.

В тренінгу взяли участь 65 осіб, студенти Київського національного університету імені Тараса Шевченка, серед них було 37 жінок, та 28 чоловіків.

Отже тривалість тренінгу складає близько 20 годин. Учасники тренінгу пройшли тестування на початку тренінгу та по його завершенні. Інструментарій вхідного та вихідного опитувальника склали:

1. Тест Куна. Тест “Хто Я?” (М.Кун, Т.Макпартленд; модифікація Т.В.Румянцевої);
2. Методика “Ціннісні орієнтації” М. Рокіча;
3. Морфологічний тест життєвих цінностей. Автори: В.Ф. Сопов, Л.В. Карпушина;
4. Методика дослідження основних тенденцій політичної ідентичності. О.М.Скнар;
5. Анкета визначення когнітивного компоненту громадської свідомості.

На підставі отриманих даних нами було проведене оцінювання результатів, порівняння даних, та відстеження динаміки змін психологічних чинників у молоді, що свідчили би про ефективність тренінгу, досягнення наших цілей, виконання завдань та доцільність його проведення.

Таким чином, в результаті експерименту, ми отримали наступні результати:

Найбільш значущих змін зазнали наступні категорії самоідентифікації молоді: етнічно-релігійне самовизначення, самовизначення в комунікативній компетенції, діяльнісна роль, громадянська роль, та рефлексивна роль.

Таблиця 1.

Динаміка змін категорій самоідентифікації молоді

Категорії самоідентифікації за методикою "Хто я?"	Середнє значення	
	До тренінгу	Після тренінгу
Гендерна	0,78	1,00
Навчально-професійна роль	1,05	1,25
Сімейна роль	1,65	1,88
Громадянська роль	0,77	1,37
Групова роль	0,45	0,88
Дружба	0,60	0,77
Комунікативна роль	0,15	1,31
Етнічно релігійна	0,71	1,88
Діяльнісна	0,48	1,12
Перспективи	0,28	0,42
Рефлексивна	1,69	2,03
Індивідуальність	1,58	1,58
Інтелект	0,17	0,32
Емоційна	0,09	0,37

У свідомості окремої особистості відбувається формування та зміна тих чи інших персональних ідентифікацій, на основі яких людина будує свою громадянську поведінку. Особистість містить низку внутрішніх механізмів реагування на стимули зовнішнього середовища, впливи якого вступають у складні взаємозв'язки з притаманними кожній людині особливими когнітивними, комунікативними, ціннісними структурами і формують унікальне сприйняття суспільної реальності.

Завдяки тренінгу значно змінилась комунікативна та етнічно-релігійна роль. Завдяки тренінгу студенти відкрили для себе нові якості, особистісні риси, а саме не теоретичний матеріал про комунікативні компетенції а власний досвід участі в дебатах, презентації, що позитивно вплинуло на розвиток самовизначення комунікативної компетенції.

Також варто відзначити, що та молодь що не є залученою до громадських організацій, має досить низький рівень обізнаності про третій сектор та діяльність молодіжних громадських організацій. На жаль, лише близько 30% молодого населення країни цікавляться діяльністю молодіжних організацій. А значний відсоток молоді просто залишаються не проінформованими щодо діяльності, та й взагалі існування подібних угруповань.

Наступними чинниками дослідження динаміки змін у молоді до участі в тренінгу та після є провідні життєві сфери особистості.

Таблиця 2.

Динаміка змін життєвих сфер молоді

Життєві сфери «Морфологічного тесту життєвих цінностей»	Середні значення	
	До тренінгу	Після тренінгу
сфера професійного життя	56,62	58,55
сфера освіти	57,46	59,09
сфера сімейного життя	48,06	48,32
сфера громадської активності	45,46	48,74
сфера захоплень	50,91	51,05
сфера фізичної активності	35,95	35,92

Отже найбільш значущих змін зазнали сфери: громадянської активності, професійна сфера життя, та сфера освіти.

Знову ж таки, існує суперечлива ситуація, що характеризується відносно високою привабливістю громадян цінностей, значним інтересом до суспільних подій і явищ, досить високою електоральною активністю, з одного боку, та низькими показниками реальної участі, з іншого, є наслідком недосконалості процесу соціалізації в сучасних умовах, коли спостерігається відірваність молодого покоління від суспільного життя країни, сфери громадської активності, та не існує механізмів їх реальної взаємодії, зниження впливу ВУЗу, як основного агента соціалізації.

Таким чином життєдіяльність молоді є надзвичайно пов'язаною між собою структурними одиницями. І піднімаючи значимість однієї сфери, інші розвиваються також. Отже залучаючи молодь до громадського життя та суспільної активності, це сприяє їх розвитку в освітній, професійній сфері.

Наступним кроком за дослідженням провідних сфер життєдіяльності ми відслідковували динаміку розвитку життєвих цінностей молоді.

Таблиця 3.

Динаміка змін життєвих цінностей молоді

Цінності «Морфологічного тесту життєвих цінностей»	Середні значення	
	До тренінгу	Після тренінгу
особистий розвиток	38,58	41,91
духовне задоволення	40,00	41,14
креативність	32,69	33,28
активні соціальні контакти	37,69	40,75
власний престиж	34,66	36,05
високий матеріальний рівень	36,91	37,26
досягнення	38,51	39,92
збереження індивідуальності	38,11	40,05

Отже з таблиці 3 видно що значних змін зазнали такі життєві цінності:

Активні соціальні контакти, особистий розвиток, цінність індивідуальності, особисті досягнення, престиж та духовне задоволення. Мусимо визнати, що цінності визначають соціокультурний контекст будь-якої соціальної дії, слугують основою формування фундаментальних норм соціальної взаємодії, вони є причиною, котра спонукає до певного виду діяльності. Звідси випливає, що глибинними регуляторами людських дій стають, зрештою, потреби і цінності. Цінності – це „орієнтири, що існують у свідомості кожної людини, з якими індивіди і соціальні групи співвідносять свої дії. На основі цих орієнтирів складаються конкретні типи поведінки”.

Нинішній стан ціннісного світу, зокрема й українського, надто неоднозначний, складний і багато в чому суперечливий. Він характеризується, з одного боку, кризою старої ідеології, крахом застарілих цінностей, масовою відмовою від радянських символів, а з іншого – перегрупуванням носіїв цієї ідеології. Замість старого погляду на культуру, яка домінувала раніше, виникає багато культурно-ціннісних світів, різних ціннісних систем, що співіснують. [4]

Тому варто відзначити, що на розвиток життєвих цінностей впливає соціальна та політична, економічна та культурна ситуації, що панують в державі.

Громадянська самовизначеність виникає за умови опанування особистістю провідних громадянських цінностей. Саме громадянські цінності є внутрішньопсихологічною основою громадянської спрямованості. Розглядаючи само визначеність, варто звернути увагу на громадянську спрямованість що є наступним етапом після встановленої громадянської позиції, М. Й. Боришевський зазначав, “громадянська спрямованість є відносно стійкою системою мотивів, яка виникає на основі присвоєних індивідом громадянських цінностей, що набрали для нього суб’єктивної значущості і виступають внутрішніми спонуканнями до вияву самоактивності з метою реалізації таких цінностей у процесі життєдіяльності <...> Громадянська спрямованість є результатом виникнення в індивіда стійкої самоідентифікації зі змістом громадянських цінностей, що виступають як внутрішня потреба, засіб самоствердження й самореалізації, як умови визначення основних життєвих орієнтирів... [5, с. 6]. Дослідник підкреслює, що громадянська спрямованість є інтегральною характеристикою особистості як члена національної спільноти і що саме в ній віддзеркалюються рівень, глибина усвідомлення людиною світу прав та обов’язків перед співвітчизниками, перед Українською державою.

Досліджуючи динаміку змін політичних ідентифікацій, ми відслідкували такі особистісні зміни:

Таблиця 4.

Динаміка змін політичних ідентифікацій молоді

Шкал методики О.М. Скнара	Середні значення	
	До тренінгу	Після тренінгу
Шкала включеності у політичне життя країни	4,77	5,34
Шкала культурної ідентифікації	6,43	7,12
Шкала орієнтації на власний політичний вибір	7,85	8,34
Шкала ідентифікації з демократичними цінностями	7,58	8,11
Шкала прагматичної залученості	4,09	3,95

Таблиця 5.

Динаміка змін рівня когнітивного компоненту громадської свідомості

	Середні значення	
	До тренінгу	Після тренінгу
Анкета визначення когнітивного компоненту громадської свідомості.	10,18	10,66

О
тже
підсумо
вуючи

вище зазначені показники, варто відзначити, що в становленні молоді особистості, надзвичайно важливим є процес соціалізації загалом та політичної зокрема, розвиток політичної культури та громадянського суспільства а також робота над розвитком громадянської просвіти. Це та ланка, якою мають займись на різних рівнях законотворення та державного управління та локальної соціальної роботи і просвіти.

Вважаємо, слід окремо виділити як один з найголовніших напрямів виховної роботи патріотичне та громадянське виховання, яке органічно поєднує у собі дві гілки виховної роботи – національну-патріотичність і громадянську активність. Саме цей напрямок виховної роботи має вирішальне значення в процесі формування національної свідомості молоді.

Оволодіння фундаментальними науковими знаннями про політичні, загальносоціологічні закономірності дозволяє сприймати суспільні явища, події та факти не в бажаній видимості, а у їх глибинній сутності. А саме це сприяє усвідомленню молодими людьми того, що існування сучасного суспільства має бути заснованим на засадах толерантності та компромісу. Таке усвідомлення є необхідною складовою частиною політичної культури, культури громадянського існування людини.

Тому громадянська просвіта має бути як ланка соціалізації молоді. Передача молодим громадянам традиційних елементів політичної культури та політичного процесу в цілому в демократичному суспільстві завжди повинні доповнюватись прищепленням навичок самостійного пошуку вирішення тих чи інших проблем, нових методів здійснення завдань, які постають перед молоддю, формуванням нових елементів політичної культури. Тому нинішній

виховний процес молоді особи у демократичному суспільстві повинен передбачати досить високий рівень індивідуальної свободи особистості, відмову державних структур від жорсткого визначення форм та методів соціалізації, постійного контролю як за суспільними інститутами, що її здійснюють, так і за самим громадянином.

Тому такий тренінг на розвиток знань про громадянське суспільство що вдосконалює соціалізацію молоді та розкриває процес самовизначення є вкрай важливим, не тільки на індивідуальному рівні, а й на макро рівні – для розвитку держави.

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни./ Абульханова-Славская К.А. – М.: Мысль, 1991. - 299 с.
2. Авер'янова Г.М., Дембицька Н.М., Москаленко В.В. Особливості соціалізації молоді в умовах трансформації суспільства/ Авер'янова Г.М., Дембицька Н.М., Москаленко. – К.: ППП, 2005. - 307 с.
3. Боришевський М.Й. Духовність особистості: соціально-психологічна сутність, детермінанти становлення та розвитку/ Боришевський М.Й // Проблеми загальної та педагогічної психології. - К.: 2007. - Т. IX, ч. 5. - 534 с
4. Мартинюк І.О. Проблемы жизненного самоопределения молодежи: опыт прикладного исследования./ Мартинюк И.О. – К., 1993. - 117 с.
5. Психолого-педагогічні умови виховання громадянської спрямованості в юнацькому віці / За заг. ред. М.Й. Боришевського. – К.: Міленіум, 2004. - 298 с
6. Сушков І.Р. Психология взаимоотношений./ Сушков И.Р. – М.: 1999. - 448 с.

Summary

The article is devoted to information of social-psychological training of development civil self determination and civil youth activity which was created and conducted.

Keywords: training, self determination, civil youth activity.